

17338.

60.

1720 29 / 23

AVSPICIIS
 SVMMI NVMINIS
 ET CONSENSV
 INCLITI SAPIENTVM ORDINIS
NVMINA
JVRECONSULTIS
 OLIM SACRA
 E
 VETERI GENTIVM MEMORIA
 EDISSET
 PRAESIDE
M. CHRISTIANO GOTTHOLD
WILISCH
 CONCION. VESPERT. AD D. PAVLI
 A. ET R.
IVSTVS ISRAEL BEYERVS
 FREIBERGENSIS

LIPSIÆ A. D. XIII. CAL. FEBR. A. R. S. c. l. o. 1720 XX

IMPRESSIT IMMAN. TITIVS

59

1896.

Imman. Titivus

AVSPICIS
SVMMI NVMIS
ET CONSENSV
INGLTI SAPIENTVM ORDINIS
NVMINA
JURE CONSVLTIS
OLIM SACRA
VETERI GENTIVM MEMORIA
EDISSERET
M. CHRISTIANO GOTTHOLD
WILSCH
CONCION. VESPERT. AD D. PAULI
IVSTVS ISRAEL REYERVS
IMPRESSIT IMMAN. TIVVS

PROLOGVS

Etitum est dissertationis huius argumentum ex Gentium Theologia, quam variis obscuratam fabularum tenebris illustrare haud pauci adhuc satere. Vindicanda enim est et reddenda prisca temporibus sua dignitas et suum decus, inquirendamue studiose, quid veri sanique corricibus hisce inuolutum deliruerit? Neque vero statuendum est, homines olim ad vnum omnes mentis fuisse expertes, vt omnia eo, quo a mythologis, poetis, ceterisque priscae gentium religionis scriptoribus proposita sunt, modo vera iudicauerint. Egrege profecto falluntur boni isti viri, quotquot ita sentiunt, animumque sic inducunt suum. Nulla enim vnquam aetascordatorum hominum tam sterilis fuit, quin nonnullos, vel paucissimos, habuerit, qui vltra plebem in eiusmodi abstrusioribus Theologiae partibus senserint. Ego quidem inuolucra illa, quibus doctrina de legibus, iustitia, ceterisque huc pertinentibus argumentis obducta est, regendi feci periculum, et in id incubui sedulus, vt genuinum fabularum sensum causasque figmentorum indagarem. Quae res si bene mihi cesserit, crede quaeso, Deorum originem et familias, quas ASCRAEVS Vates graecis suis carminibus laudauit, eo in negotio haud exiguo mihi vti fuisse. Cetera narrationum de Diis mome-

IV DISSERTATIO PHILOLOGICA

menta, quae alio pertinere videbantur, non adduxi, neque curiosius iam inquisivi, ratus, fore, ut, si quid recte fecisse rerum harum consultis viderer, reliqua alio tempore alioque loco exsequerer aut continuarem

INCIPIT DISSERTATIO

I

Legibus opus erat, quam primum hominum antiquissimi couerant in societatem. Quae cum procul dubio fuerit illorum, qui agris colendis operam nauarent suam, mirum non est, quod CEREREM primas leges tulisse sinxerint. CERES enim, cum homines, qui glandibus adhuc vesci debuerant, agri colendi artem edocuiisset, necesse iudicabat, homines legibus adstringere, illis agrorum portiones quasdam tradere, easdemque ad conferendum herciscere, vnde iura nata sunt, vti causam

L. IV. Aeneid. hanc adducit MARONIS Enarrator, SERVIUS, ad verba:
v. 57-58.

- - - maectant lectas de more bidentes
Legiferae Cereri,

Metamorph.
Lib. V. Fab. 6.
v. 1. 2. 3.

Vtrumque coniunxit OVIDIUS in quinto de mutatis rerum formis:

Prima Ceres vnco glebam dimouit aratro,
Prima dedit fruges, alimentaue mitia terris,
Prima dedit Leges. Cereris sunt omnia munus.

II

Habere haec Romani ex vetustissimis Graecorum scriptoribus, quibus CERES Δηω, vti ORPHEVS in Theogonia ait:

Καὶ τότε δὴ Ἐκείτην Δηὸ τέκεν ἑνπατέρεσσιν,

et

et Δημήτῃς audit, quasi Δῆω μήτηρ (vt IVPITER, quasi IOVIS Pater, MARSPITER, quasi Pater MARS: vel Δήμος μήτηρ, Schaeuī Mythol. p. 94. rae immutatione, γῆ μήτηρ, id quod Dorum more factum non male obseruat IOANNES TZETZES, HESIODI interpres, nisi forte eadem suam ipsius ex binis vocabulis, γῆ et μήτηρ habeat originem, quod DIODORVS SICVLVS verbis ORPHEI confirmare mihi videtur, Lib. I. Bibl. Histor.

Γῆ μήτηρ πάντων, Δημήτῃς πλετοδοτέρα.

Inter reliqua vero Deae huius nomina frequentissime quoque occurrit illud, quo legum origo ei vindicatur, vt videlicet dicatur Θεσμοφόρος. Ita praeter HERODOTVM, ORPHEVM, ARISTOPHANEM, PLATONEM, PAVSANIAM Geographum, aliosque quam plurimos veterum sententiam enarrat DIODORVS SICVLVS, qui, dum in primas rerum omnium origines e maiorum sententia inquirat, ISIDEM, quam Ἰσίδεα πῶς Δήμητραν ἔνευ paulo ante commemorauerat, Θεσμοφώραν δὲ Φοισί, inquit, καὶ νόμος, καὶ ἔξ ἀλλήλοις δίδοναι τὸ ἀνθρώποις τὸ δίκαιον, καὶ τῆς ἀθέσμου βίης καὶ ὑβρεως παύσαισθαι διὰ τὸν ἀπὸ τῆς τιμωρίας φόβον. διὸ καὶ τὸς παλαιὰς Ἕλληνας τὴν Δήμητραν Θεσμοφόρον ὀνομάζον, ὡς τῶν νόμων πρώτον ἕφ' αὐτῆς τεθειμένων. Consentit PLVTARCHVS Τὴν κατὰ φύσιν ἀρετὴν καὶ τῆς γῆς ὡς τρέφον μὴ δυναμένη, τὴν δὲ θεσμοφώραν ἀσεβείῃ τε Δημήτρει μὴ μητρει;

III

In tanti igitur huius beneficii a CERERE in mortales collati memoriam a primis statim saeculis Festum est institutum, quod Θεσμοφορίων nomine Graecis cluet, admodum-

VI DISSERTATIO PHILOLOGICA

modumque prolixè a graecorum Festorum scriptoribus, JO. MEVRSIO in *Graecia feriata*, PETRO CASTELLANO in suo *de Graecorum Fests syntagmate*, IO. IONSTONO *de Graecorum Fests*, IO. POTTERO in *Archaeologia graeca* aliisque expositum legitur, paucissimisque igitur in praesens modo commemorandum. Equidem ob praeclara et excellentia merita, quibus se CERERI deuinctos credebant superstitiosi, multa eiusdem Numini olim statuta fuerant festa, Ἀλώα, Δημήτρια, Ερῆνια, Δόμεια, Ἐπόαχθης, Ἐπικλείδεια, Ἐπισκίρα, Ευεδικώνιον, Λέρονεια, Μύσα, Προηροσία, Πύλαια, Χθόνια, Χλόσια, Ἐλευστήσια, Θαλύσια, Ἐπιμήνια, quorum omnium tamen solennitatem superabat summa ea festiuitas, qua legum a CERERE latarum memoria renouabatur. Forsitan huius festi iamiam vetustissima *XII Tabularum fragmenta* mentionem habuerunt, dum legum istarum conditores summam religionem et singularem pietatis rationem prae ceteris huic festiuitati indulserunt: NOCTVRNA MVLIERVM SACRIFICIA NE SVNTO PRAETER OLLA QVAE PRO POPVLO RITE FIENT NEVE INTIANTO NISI VT ASSOLET CERERI GRAECO SACRO

IV

Litigant inter sese scriptores, quis Θεομοφῶρεια haec primus instituerit? ad *Danaï* filias eadem refert, easque ex *Aegypto* ad *Pelagicas* foeminas illa attulisse, postea vero *Peloponneso* vniuersa a *Doribus* deleta, intercidisse, atque apud *Arcadas* solos, quibus hostes pepercerant,

Entepe c. 171. remansisse auctor est HERODOTVS: ORPHEO vindicant

DISSERTATIO PHILOLOGICA VII

cant hanc gloriam DEMOSTHENES, DIODORVS SICVLVS, ac PLVTARCHVS, et ex hisce THEODORETVS; alii TRIPTOLEMVM, Atheniensium regem eorumdem auctorem perhibent. Ita sentit praeter alios LVTATIVS: *Postquam domum rediit Triptolemus, ad Thebaid. Therapeut. L. I.* Cepheus rex (lege rectius: Celeus rex. Nam Celeus Atheniensium rex fuit, non Cepheus) eum tanquam aemulus, interficere conatus est. Sed re cognita, iussu Cereris Triptolemo regnum tradidit, ibi, qui oppidum constituit (rectius condidit) quod ex patris sui nomine Eleusinum appellauit, CERERI sacra primus instituit, quae Thesmophoria appellantur

*Νόμος Αιγύων
εστὶν ὄψιδον
Ἀμφιπολίαν καὶ
Ἰβηκὴν Ἰβηρίας
Ἰβηκὴν Αἰγύων
constituere*

V

Celebrari autem solebant festiui hi dies a solis femellis, imo virginibus, quae in memoriam acceptarum a Dea legum, libros quosdam legales capiti impositos circumferebant. Luculenter satis illud enarrat THEOCRITI *ad Eidyll. IV. v. 25. p. m. 83.* *Explanator: Νόμος ἦν Ἀθηναίους, κατ' ἔτος τελεῖν τὰ Θεσμοφόρια, καὶ παρθένοι γυναῖκες καὶ τὴν βίον σημαί, κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς τελετῆς τὰς νομίμους βιβλῆς καὶ ἱεράς, ὑπὲρ τῶν κορυφῶν αὐτῶν ἀνετίθεσαν, καὶ ἄσανεὶ λιτανεύουσαι ἐπήρχοντο εἰς Ἐλευσίνα.* Legebantur ad haec celebranda, quae praesent, in singulis populis feminae binae honestis ingenisque parentibus natae, fiebatque ea electio per mulieres. Istae vero habebant sacerdotem suum, σεφαροφόρον dictum, quod videlicet corona cinctus obiret sacra, quem mistae constituebant, vti ex veteri inscriptione patet, quam exhibet e Graecia Venetias translatus lapis

H. ΣΥ-

VIII DISSERTATIO PHILOLOGICA

Gruterus p.
MXXVII. n. 3.

Η ΣΥΝΟΔΟΣ ΤΩΝ ΜΥΣΤΩΝ ΤΗΣ ΜΕΓΑΛΗΣ
ΘΕΑΣ ΠΡΟΠΟΛΕΩΣ
ΘΕΣΜΟΦΟΡΟΝ ΔΗΜΗΤΡΟΣ ΜΗΤΡΟΔΩΡΟΝ
ΕΡΜΟΓΕΝΟΥΣ
ΤΟΥ ΜΗΤΡΟΔΩΡΟΥ ΜΑΤΡΕΑΝ
ΣΗΜΑΡΤΥΡΑΝ..... ΤΟΝ ΣΤΕΦΑΝΗΦΟΡΟΝ

VI

Accessus ad haec sacra nulli viro patebat, id quod
ARISTOPHANES confirmat in Θεσμοφοριαῖς, ubi
mulierculae hunc in modum canunt :

v. 1160.

Ἦκετ' εὐφρονες ἴλαοι
Πόντια ἄλσος ἐς ὑμέτερον
Ὅου δὴ ἀνδρασι κ'
Θεμιτὸν εἰσερχῶν
Ὅργια σεμνά Θεῶν

et alio loco :

σὺ δ' ἀπέστηθί μοι

ἵνα μὴ πεσέσῃς ἂν ἀνήρ

Etiam seruae ab hisce sacris arcebantur, quam ob rem
apud ARISTOPHANEM hera ancillam submouet :

v. 300. 301.

σὺ δ' ἀπιδ' ὧ Θεῶν, ἐκ ποδῶν

Δέλοις γὰρ ἐκ ἐξέσ' ἀκέειν τῶν λόγων

Eae vero omnes, quibus ad religionem hanc accedere in-
tegrum erat, variis modis se praeparabant, ieiunio, ab-
stinencia a consuetudine cum maribus, et quo felicius
hoc exsequerentur, naturam arte coercebant. Ea igitur
de causa *Cneorum* substernebant sibi in lecto. HESY-
CHIVS : Κνέωρον φύλιν τι ὁ τοῖς Θεσμοφοριαῖς ὑποστέρνεται. Nec
minus viticem, vti PLINIUS, AELIANUS, DIOSCO-
RIDES,

DISSERTATIO PHILOLOGICA IX

RIDES, NICANDRI *Scholias* ad *Theriaca*, EVSTATHIVS, totum quidem fruticem, vti GALENVS *περὶ τῆς τῶν ἀπλῶν φαρμάκων δυνάμεως* testatur. Eum quoque in finem conyza vtebantur atque alliis, & quae sunt reliqua. Ceterum admodum incertum est, quot dies cultui huic fuerint dicati, quorum OVIDIVS novem, HESYCHIVS quatuor, LAERTIVS tres numerarunt, quos tamen singulos precibus, cantu et caerimoniis, medium vero integrum ieiunio, transgebant, vt de iambis, elegiisque tunc recitari solitis et de captiuos dimittendi ritu nihil amplius commemoremus

Histor. Natur.
L. XXIV. c. 9.
Hist. Anim. L.
IX. C. 26.
L. I. C. 135.
Commentar.
in Odyss. I.
L. V. C. περὶ
277u.

VII

Et merito, vti ego quidem opinor, tanto splendore tantaue dignitate legum olim sancitarum recordatio a mortalibus instituta fuit et celebrata, modo si superstitio abfuerit, neque honor, qui praepotentissimo omnium, quaecumque sunt, architecto et creatori debetur, in rem creatam fuerit collatus. Ita videlicet ego sentio, animumque induco meum, sub CERERE nihil aliud delitescere, nisi naturam, quam olim, interprete TVLLIO, *matrem, parentem communem, rerumque omnium opificem* falso credidere gentes, quae res, nisi a summis praestantissimisque viris luculenter confecta esset, facili negotio Graecorum Romanorumque testimoniis stabiliri possit, et confirmari, quae omnia congeffit et prolixè excussit GERARDUS IOANNIS VOSSIVS in suis *de Origine et Progressu Idololatriae* commentariis. Humanum enim genus existimabant aeternum, vel potius homines ἀπέχθονας et cernentes, ad agrum rite colendum

III

B

lendum

lendum arte opus esse, statuebant, primam hominum aetatem glandibus fuisse usam, donec postea artem istam edocti fuerint mortales: Cum vero tunc necessum fuerit, ut suum cuique tribueretur, id est ut singuli ea, quae habebant, tuti possiderent, legibus opus erat, quibus iura, quae singulis ex agrorum diuisione competebant, defenderentur et munirentur. Egregia sunt, nisi fallor, quae hanc in sententiam in vltimis himni, quem in honorem huius Deae cecinit CALLIMACHVS, verbis legimus:

- - - Φέρε δ' ἀγρόδι νόσμα πάντα,
 Φέρε βόας, Φέρε μᾶλα, Φέρε σάχνη, ὡσε θερισμόν,
 Φέρε καὶ εἰράνην, ἢ ὅς ἄρ' ἔσσε, κῆνος ἀμάση
 Ἰλαδί μοι τρίλλιζε, μεγα κρείεσσα θεάων.

Circa quae CALLIMACHI verba NICODEMVS FRISCHLINVS, vates ille infelicissimus, annotauit, quod ORPHEVS in CERERIS thymiamate eundem in modum precatus fuerit:

Ελθε μάκαιρ, αἰγνή, κέρποις βριθεσσα θερέοις,
 Ειρήνην καταγῆσα καὶ εὐνομήν ἑρατεινήν
 Καὶ πλετον πολύλοβον, ὄμῃ δ' ὕγριαν ἀνασσααν.

Igitur IOVIS, Deorum hominumque Patris, filiam eandem fingebant, quod ille videlicet naturae, quam in CERERE καρποφόρῳ, ἀγλαοκάρπῳ, Δήμητρι, μεγαλομέζῳ κ. τ. λ. fistebant, Parens simulque legum omnium, quae naturae seruandae stabiliendaeque inferuire poterant, conditor auctorque esset. Eandem ob rationem filiam eius THEMIDEM fabulati sunt, id quod ex istis, quae nunc dicenda sunt, copiosius elucescet

THEMIS scilicet, CAELI TELLVRISQVE filia, IOVIS secunda conjux fuit, quam, cum IOVIS nuptias fugeret, apud *Ichnas Macedoniae* deprehensam, ductamque eidem IOVI primum peperisse tres filias, quarum nomina sunt EVNOMIA, DICE, et IRENE, mythicae Graecorum theologiae scriptores tradiderunt. Cuius rei testem omni exceptione maiorem habemus HESIODVM:

Δεύτερον ἠγάγετο λιπαρὴν Θεμίην, ἣ τέκεν ὄρας,
 Εὐνομίην τε, Δίκην τε, καὶ Εἰρήνην τε τεταλυμένας
 Ἄντ' ἔργ' ὠρεῖσσι καταδητοῖσι βροτοῖσι.

*Theogen.
 v. 901.*

Equidem IOVEM THEMIDOS auum eundemque ipsius maritum esse, ineptum videbitur multis, verum illis forte, qui turbata esse omnia, confusa et incerta in hisce de Deorum ortu et natalibus ludicris fabellis nesciunt. Sibi enim ipsis parum constant rerum harum conditores, quippe qui summa imis saepiuscule commiscant, et vnam eandemque rem multis modis enarrant. Id quod de legum origine prae caeteris omnibus intelligi debet, quae pro temporum locorumue mutatione ac legislatorum libertate, qui res publicas nunquam sine religionis aliquo fundamento instituerunt, frequenter variatae, vel penitus sunt immutatae. Horum enim consuetudo fuit, auctoritatem nouorum institutorum numini cuidam attribuere: veterem vero religionem pro temporum statu mutare, atque non tam pietati antiquae, quam vsui reipublicae accommodare. Hinc illa sacrorum rituum fabularumque diuersitas, quam mi-

XII DISSERTATIO PHILOLOGICA

rum in modum auxit poetica illa licentia, qua impune licebat mortalium ingeniis non solum inepta, ridicula et absurda, verum etiam turpia, indigna, atque impia de Diis confingere. Verum haec tanquam in transitu

IX

Si quid igitur recti coniectura attingere nostro valemus ingeniolo, crediderimus, THEMIDEM, quam *Iustitiae Deam* finxere miselluli isti, nihil aliud fuisse, quam ipsam legem aeternam et vniuersalem, quam Deus mundo ac rerum naturae praescripsit. CAELI TERRAEQVE natam hanc dixere, ideo forsân, quia, quamprimum haec duo, coelum & tellus condita fuerunt, ordine quodam & veluti lege vtrique opus fuit, vt miranda effecta sua potuerint producere. Nec obstat, quod ORPHEVS singulari quodam carmine NOMON OTPANION inuocet, eundemque plurimis pulcherrimisque extollat laudibus, *immortalium mortaliumque regem castum appellans, astrorum positorem, signum iustum maris et terrae, atque inflexibile robur naturae, seditione carentem, semper legibus obseruatum, quibus ipse praest, magnum coelum ferens, et iniquam inuidiam sibi ingenti explodens, quique mortalibus vitae finem bonum excitat; ipse enim solus, inquit, viuentium gubernaculum firmat, sententiis rectissimis agens, immutabilis semper: priscus et multae experientiae, innocenter omnibus iustis cohabitans, iniustis ferens perniciem grauem.* Facili enim difficultas haec superari potest negotio, si perpendamus PLATONIS familiares iam pridem obseruasse, *nomina Deorum masculina significare in diuinis actum efficientem, feminina vero virtutem*

tutem ipsam ac potentiam capientem numinis. Ceterum copiosius haec explicari possent, si aetatem nostram attingisset scriptum HIPPARCHI STAGIRITAE, quem, ARISTOTELIS discipulum, SVIDAS testatur, scripsisse librum τὸ ἀγρὸν καὶ θήλυ πρὸς θεοῖς, καὶ τίς ὁ γέμεος. Comparandus huc quoque est ANDREAS CHRISTIANVS in Epigene. ESCHENBACHIVS foecundi ingenii multaeque doctrinae philologus, cuius immaturam mortem adhuc dolent musae elegantiores

X
Confirmant idem porro variae THEMIDOS appellationes, dum ORPHEVS alique eandem ἀέρην, παντιμόν, σεβείσμιον, ἀγλαομορφόν, καὶ καλοκωπέδα κέρον, dicunt, quia nempe lex illa a Numine semel statuta sancte, reuenter, et cum cura debet seruari, quam igitur HESIODVS αἰδοίην, PINDARVS vero σωτήρειον καὶ εὐβελον ab effectu scilicet, appellitare consueuerunt. Cur vero Dea duplex ficta quondam fuerit, vel σωματικῆ, vel νοητικῆ, nondum extra omnem controuersiae aleam positum est. Salua tamen doctiorum hominum sententia videtur nobis illud ideo factum, quod lex diuina gemina ratione possit debeatque considerari, altera quidem, qua CICERO istam summi Iouis rationem rectam, i. e. perpetuam, a numine Deorum tractam, cum mundo natam, vniuersitati singularisque rebus conuenientem, ait, quam σωματικὴν esse iudicamus; altera, qua lex diuina dicitur illa, ad cuius normam humana ratio aequitatem amat, sequitur, exercet, iustique est tenacissima, quam νοητικὴν dixeris, eandemque ob causam THEMIDEM Iustitiae Numen veteres sunt fabulati, quorsum LVCILII verba pertinent:

B 3

Scire

XIV DISSERTATIO PHILOLOGICA

Scire id, quod quaeque habeat res.

Scire homini rectum, utile, quid sit honestum.

*Quae bona, quae mala, quod sit inutile, turpe, in-
honestum.*

*Hostem esse atque inimicum hominum morumque ma-
lorum.*

Contra defensorem hominum morumque bonorum.

*in libr. de Ver-
bor. signif. ex
edit. Andr.
Dacierii.*

Nec minus ea, quae apud SEXTVM POMPEIVM
FESTVM leguntur, Deam hanc esse, quae praecipiat
hominibus id petere, quod fas est, eamque id esse existi-
mari, quod et fas est. Eadem quoque haec causa ve-
teres forsitan permouit, ut Termini forma eandem ple-
rumque includerent, quod terminos transilire, aliorum-
que circulos turbare nefas, temerarium foret atque im-
pium

XI

Id quod itaque ne fiat, HORAS impedire sibi persua-
dere gentes. Hae namque HORAE, veluti tres THE-
MIDOS et *ἑνὸς ἀνάκτορος*, vti HESIODVS canit, filiae
vel ab *ὄρῳ ὄρου* dictae sunt, vti quidam volunt, quod li-
mitibus suis omnia describant, staras anni tempestatis-
que vicissitudines designent, bonum a malo distinguant,
ad sua redigendo quaeque, concordiam ac pacem concilient,
ac generationem propagent; vel *Ἔρως, παρὰ τὸ ὄρῳ, τὸ Φυλάτῃν*, propterea quod non modo IOVIS au-
lae custodes esse caeliue portis praesidere, atque elemen-
torum supernos spiritus influentiasque (vt vocant) cae-
lestes ad legis diuinae regulam dirigere, sed et hominum
vitam moresque obseruare omniaque in integritate sua
confer-

conseruare fingantur; vel denique ab ἀγαθὴν ab ornando, ob variam videlicet multiplicemque pulcritudinem, qua sese mortalibus commendabant. Quarum EVNOMIA, vt de singulis pauca moneamus, aequitas vtilitatem rebus omnibus afferens et florem, seque, vti PLATO ait, per omnia diffundens, cunctaque sua ipsius virtute conseruans. DICE iustitia est, ad iusti regulam omnia distribuens, quae veram omnibus largitur integritatem. IRENE tandem pax, concordia, atque amor mutus decus omnibus reddit et ornamentum

XII

Neque vero ad haec retegenda Oedipo aut Delio aatore opus est, quippe quae in aprico fere sunt posita et intellectu facillima. Tres enim hae filiae THEMIDOS sunt nihil aliud nisi tres effectus, vel, vt ita loquar, proprietates iustitiae, quam sub THEMIDOS peplo vmbraque inuenimus. Vel enim ordo rerum naturalis rite recteque obseruatur, vel summi Numinis iustitia, vt *scholasticorum* vocabulo vtar, habitualis, homines ex ipsorum vel virtutibus vel sceleribus metitur, vel denique homines inuicem aequitati student, iustique sunt renaces. Isto communis rerum omnium felicitas obtinetur, quae *εὐνομία* est, quae vox etiam haud raro de vegeta succique et omnis vigoris plena humani corporis conditione vsurpatur; illa vel homines probos iustique studiosos amat, vel iniustos punit, de qua vtraque paullo post agendi erit locus; haec denique, hominum nimirum iustitia est pacis genitrix. Legum enim atque iustitiae vnicus est finis, pax, amicitia, quies et gnauum

XVI DISSERTATIO PHILOLOGICA

uum ad legum tenorem vitam componendi studium, id quod etiam iustitia vel Astraea dicitur, quare hunc in sensum NASONIS verba explicari iudico :

*Metamorph.
Lib. I. Faust. 4.
v. 150.*

Ultima caelestum terras Astraea reliquit.

et

Lib. I. Faust.

Nondum IVSTITIA facinus mortale fugarat,

Ultima de superis illa reliquit humum.

Nec minus ea, quae HESIODVS de PVDORE et NEMESI, quae hoc loco necesse est vt eadem sit ac Δίκη, fingit:

*v. 197. sqq. in
in Operibus
atque Diebus.*

Καὶ τότε δὴ πρὸς ἄλκυπον ἀπὸ χθονος ἐρυδάεις,

Λευκάσιν Φαρέεσσι καλυψαμένω χροά καλόν,

Ἄθανάτων μέλα Φύλ' ἴτην, προλιπὼν ἀνδρώπες,

Ἄιδός καὶ Νέμεσις.

ad quae verba IO. CLERICVS egregie obseruat, quod haec sit altera illa NEMESIS, quae homines non secus ac PVDOR, ad virtutem incitabat. *Proprie*, pergit idem philologus clarissimus, *est Némesis iusta vituperatio, quo sensu saepe apud HOMERVM occurrit, vt animaduertit EVSTATHIVS; cuius vituperationis metu a delinquendo abstinemus.* Ideo cum pudore coniungitur hic ab HESIODO. Quare idem Grammaticus obseruauit, *ὅτι ἡ Νέμεσις πρὸς τὴν αἰδῶ ἀς πρὸς τι λέγεται, αἰδῶς γὰρ ἢ διὰ τὴν Νέμεσιν γνωμένη ἐπιτιθεσθῆναι. Νέμεσις δὲ ἡ μέμψις ἐκ τινος, ὃν αἰδέμεθα γνωμένη: Nemesin esse correlatum ad Pudorem, PVDOR enim est attentio orta propter Nemesin, (seu castigationem) NEMESIS vero vituperatio ab aliquo, quem reueremur, profecta, haec CLERICVS*

XIII

Iustitiam vero, quae praemia poenasque moderatur

tur et distribuit, IOVI assistentem fecisse antiquos ANA-
 XARCHVS Sophista apud ARRIANVM, teste GYRAL- *Histor. L. IV.*
 DO, auctor est, quod nempe, quaecunque reges face- *Histor. Deor.*
 rent, vt iusta et aequa pararentur, quam tamen opinio- *Syntagm. II.*
 nem ipse ARRIANVS non satis approbat. Verum re- *p. 77.*
 ciora edocere omnino ARRIANVM potuissent HOME-
 RVS et HESIODVS, quorum vterque, IOVEM cum
 THEMIDE tanquam *ἐπιστατέντα ταῖς δίκαις* coniungunt,
 ille dum canit:

Ζηνὸς ὀλυμπίας ἠδὲ Θέμιστος

Ἦτ' αἰδρῶν ἀγορᾶς ἡμὲν λύει, ἠδὲ καθίξει,

hic, dum IOVEM sub scripti sui exordium ita alloqui- *in Oper. v. p.*
 tur:

Δίκη δ' ἴθιβε θέμιστας,

quibus verbis ipsum rogat, vt praesit iudiciis et ea sic
 gubernet, vt leges exercentur et iuste ferantur senten-
 tia. IVPITER enim Iustitiae Praesef et Vindex habeba-
 tur. Quid? quod PLVTARCHVS longius adhuc pro-
 cedit asserens, IOVEM esse ipsam IVSTITIAM: *πρὸς*
ἠγεμόνα ἀπαίδευτον. Ὁ μὲν Ζεὺς ἐκ ἔχει τὴν Δικὴν πάρεδρον, ἀλλ'
αὐτὸς Δικὴ καὶ Θέμις ἐστὶ, καὶ νόμον ὁ πρεσβύτατος καὶ τελεστότα-
τος. Propius tamen ad nostram coniecturandi rationem
 accedit CALLIMACHVS, IO VIS laudes ita decan-
 tans:

Δάικας δὲ πολίθερα φιλασόμεν. Ἴζο δ' αὐτὸς

Ἀκρης ἐν πολίεσσιν ἐπόλιος ὅτε δίκῃτι

Λαόν ὑπὸ σκολῆς ὅι τ' ἔμπαλιν ἰθύνουσιν.

*Himno in Io-
 um v. 81.*

IOVI enim arces sacrae sunt, teste ARISTIDE, qui et *Himno in Io-*
 ibi docet IOVEM esse IVSTITIAE Praesidem. *uenis*

XVIII DISSERTATIO PHILOLOGICA

que falluntur, qui ita sentiunt. Quis enim Deorum Dearumque iusti curam in se suscepisse maiore iure fingi posset, quam ille, qui, ceu Deorum hominumque Pater, legumque omnium architectus, vitam moresque omnium moderatur et gubernat

XIV

Duplicem igitur IVSTITIA haec, quae virtutes praemiis, poenis autem flagitia compensat, pro duplici hac ratione faciem formamque a superstitionis auctoribus fuit sortita. Illam crediderimus δικαιοσύνην dictam, hanc δίκην vel νέμεσιν. Vtrique himnos composuit ORPHEVS, alterum quidem τῆ δίκης, alterum τῆ δικαιοσύνης et vtrique adoleuit Ἰσβραην ad indicandam ipsarum Θεοτήτων. Vtramque depinxit CHRISIPPVS, vti AVL. GELLIVS restatur, *forma atque filo virginali, adspētu vehementi et formidabili, luminibus oculorum acribus, neque humilem neque atrocem, sed reuerendae cuiusdam Iustitiae dignitate. Qui, vti idem GELLIVS addit, ex imaginis istius significatione intelligi voluit, iudicem, qui iustitiae antistes est, oportere esse gravem, sanctum, seuerum, incorruptum, inadulabilem contraque improbos nocentesque immisericordem atque inexorabilem, erectumque et arduum ac potentem, vti et maiestate aequitatis veritatisque terrificum. Quae omnia haud obscure indicant, credidisse gentiles, iustitiam esse nihil aliud, nisi voluntatis suae diuiniae suae humanae virtutem studiumue, procul omni affectu, odio, et amore, sine προσωποληψίας, et sine sacra auri argentique fame, et cupidine de aliorum factis iudicandi, eademque vel probandi praemiisque affiendi, vel damnandi* V

Noē. Att. L.
XIV. c. 4.

Mirum igitur non est, iustitiam improbitatis vindicem et vlttricem fingi admodum atrocem et immitem. DICE illa vel NEMESIS, ab aliis THEMIDOS, ab aliis NOCTIS filia fingitur. Vltima HESIODI est sententia:

Τίστε δὲ καὶ Νέμεσις, πῆμα θνητοῖσι βροτοῖσι,
Νύξ ἄλοή

Theogon. v. 113.

De qua vix opus est vt multa commemoremus, cum praeclara omnia de ea collegerit veterumque hanc in rem congesserit testimonia ROBERTVS CONSTANTINVS, ita vt post largissimam ipsius messem vel spicas colligere nobis sit integrum. NEMESIS, quae teste SVIDA alias δική et μέμψις dicitur, uomen habet ἀπό τῆ νέμεσις vel ἀπό τῆς τῶ ἐκείτω διαμεμήσεως, pennis ob differendam scelerum poenam, frenoque et cubiti mensura ornata eo scilicet indicio, finem limitesque poensis esse statuendos, id quod sequenti nescio cuius disticho confirmat GYRALDVS:

Ἡ νέμεσις προλέγω τῶ πῆχει τῶ τε χαλίνε,

Syntagm. 16.

Μήτ' ἀμετρὸν τι ποιεῖν, μήτ' ἀρχαίλινά λέγειν,

p. 465.

qui et aliud quoddam allegat, quod apprime huc facit, hisque verbis fluit:

Καί με λθόν πέρσαι δειρῆ ἦγασον, ὄφρα τροπαῖον

Στήσοντα νίκας, εἰμὶ δὲ νῦν νέμεσις·

Ἀμφοτέραις δ' ἔσηκα, καὶ ἐδήνεσαι τροπαῖον

Νίκαι, καὶ πέρσαι, ἔ πολέμει νέμεσις.

NEMESIS haec ADRASTEIA appellitata fuit, vel ἀπό τῆ α σερητικῆ καὶ δρασμῆ, vel vti PHVNVTVS conjicit, παρὰ τὸ αἰεὶ δρᾶν, quasi αἰεὶ δρασεῖα, quod nihil eam impediatur, nihil

hil frustretur, nihil ea infectum relinquat, vel uti PAVSANIAS ait, *ἀπὸ διδοίωνος*, quod scilicet nemo nocens meritam poenam unquam effugerit, etiam si aliquando fecius assequatur, vel ab ADRASTO, quod ANTIMACHVS Poeta hisce innuit:

Est Dea, quam Nemesein dicunt, Dea magna, potensque,

Quae bona coelestem consensu cuncta Deorum

Possidet, huic primus sacratam condidit aram

Fluminis Aesapi gelidas Adrastus ad undas.

Hic ubi nunc coliturque, atque Adrastea vocatur.

ut ceteras deriuandi huius nominis rationes pluribus iam non persequar. RHAMNVSIAE quoque nomen a pago *Atticae* regionis nata est NEMESIS. *Rhamnus* autem, ut STEPHANVS scribit, populus est *Atticae* in *Aeantide* tribu, ita dictus, quod ibi *rhamnus* plurima procrecat, quae inter ruborum genera a rerum harum peritis plerumque numeratur. Ceterum prolixè et plurimam partem nobiscum sentiens AMMIANVS MARCELLINVS eandem hanc *Nemesein* depingit, dum, postquam de poenis, quas mali quidam dederant, locutus erat, ita pergit:

L. XIV, c. II.

Haec et huiusmodi quaedam innumerabilia vltrix facinorum impiorum, bonorumque praemiatrix aliquoties operatur Adrastia (atque utinam semper) quam vocabulo duplici etiam Nemesein appellamus. Ius quoddam sublime Numinis efficacis, humanarum mentium opinione, lunari circulo superpositum; vel ut definiunt alii, substantialis tutela generali potentia partialibus praesidens fati. Quam Theologi veteres fingentes Iustitiae filiam, ex abdita quadam aeternitate, tradunt omnia despectare terrena. Haec, ut regina

regina caesarum, arbitra et disceptatrix ornatum sortium vi-
ces alternans; voluntatumque nostrarum exorsa interdum
alio, quam quo contendebant, exitu terminans multiplices
actus permutando conuoluit. Eademque necessitatis indis-
solubili retinaculo mortalitatis vinciens fastus tumentes in
cassum, et incrementorum, detrimentorumque momenta ver-
sans, ut nouit, nunc erectas mentium ceruices opprimit et
eneruat; nunc bonos ab imo suscitans ad bene viuendum
extollit. Pinnae autem adeo illi fabulosa vetustas aptauit,
ut adesse velocitate volucris cunctis existimeretur, et praeten-
dere gubernaculum dedit, eisque subdidit rotam, ut vniuersi-
tatem regere, per elementa discurrens omnia, non ignoretur

XVI

Et huius IVSTITIAE, quam pietatis morumque
innocentiae patronam, scelerum vero et improbae vi-
tae vindicem acerrimam esse diximus, filias priscae super-
stitio finxit Parcas, nomina ista mortalibus auditu hor-
renda. Equidem dissentire a nobis prima, uti aiunt,
fronte videtur Theogonias scriptor, dum NOCTE ERE-
BOque prognatas fabulatur PARCAS, ita canens:

v. 217. sqq.

νύξ ἐρεβενή

Καὶ Μοίρας καὶ Κήρας ἐγένεατο νηλεσποίνης
Κλωθὰ τε, Λάχρσιν τε, καὶ Ἄτροπον, αἶτε βροτοῦσι
Γενομένοισι διδῶσιν ἔχεν ἀγαθόν τε, κακόν τε,
Ἄτ' ἀνδρῶν τε θεῶν τε παραβασίας ἐφέπεσαι,
Οὐδέποτε λήγσει θεαὶ δένιο χόλοισι,
Πρὶν γ' ἀπὸ τῶ δάωσι κακὴν ὄπιν, ὅσιν ἀμάετη.

At enim vero huius sui effati Poetam oportuisset memo-
rem esse, cum rem hanc aliter paulo post enarrat hisce
verbis:

C 3

Δεύτε-

XXII DISSERTATIO PHILOLOGICA

v. 904.

Δεύτερον ἠγάγετο λιπαρὴν Θέμιν, ἣ τέκεν
Μοίρας, ἧς πλείεσθι τιμὴν πόρε μητιέτα Ζεὺς,
Κλωθῶ τε, Λάχεσθι τε, καὶ Ἄτροπον· αἴτε δίδασσι
Θνητοῖς ἀνθρώποισιν ἔχθρον ἀγαθόν τε κακόν τε.

IO. CLERICVS, at quantus! pro sua, qua excellit ingenii ἀγχιναία versus hos HESIODI, qui alios Parentes PARCIS tribuerat antea, spurios iudicat, hominemque ineptum, qui supplere conatus fuerit, quod non deerat HESIODO, sed deesse putabat, hos de PARCIS versus adfuisse et fortasse plures. Nobis vero haec CLERICI coniectura probanda non videtur, quippe quae si firma est et veritati consona, multa alia, imo pleraque in HESIODEIS aliorumque Theologiae praescae enarratorum scriptis ab aliis interserta sunt statuenda, quippe qui fere omnes immane quantum! sibi non constant, mendaciorumque haud obscura produnt indicia. Id potius adferendum ducimus, nocte prognatas statui PARCAS propter occultam ipsarum et abditam vim, aut quia, sicuti PINDARVS ait: Τῶν μελλόντων τετύφλωνται φρεσίναι, futurorum excoecatae sunt cogitationes, id quod VENVSINVS ita effatur:

L. III. Od. 29.

*Prudens, futuri temporis exitum
Caliginosa nocte premit Deus.*

THEMIDOS vero filias fingi easdem ideo crediderimus, quod hominibus bonum malumque ex ipsorum meritis admetiantur. Ceterum nostrum in praesens non est, inquirere et explicare, vnde Numina haec nominis sui deducant originem, quo in negotio egregie ineptire quidam solent, quorum nugae, nescio an feliciter, euitare

tare voluit Clericus, qui Parcarum appellationem ab ebraea voce פֶּרֶק deriuauit, quia filum abrumpere dicantur Parcae, Atropos potiffimum, sed non dissentientibus sororibus. Quid vero sub hisce nominibus fabulaeque tectum lateat, paucissimis vt dicamus, poscit instituti ratio. Scilicet et nomina antiqua graecaque et munia, quae Parcis a primis fabularum auctoribus attribuuntur, nobis coniecturandi occasionem suppeditant, significari iisdem iustitiae, cuius duplicem probos remunerandi malosque puniendi exposuimus supra rationem, actiones et facta, quibus praemia poenasque mortalibus, singulis singula ex merito distribuat et largiatur. Iure igitur suo *μοίρα* dicuntur *παρά τὸ μεμερίδου τῶ ἐνάτω*, quia vnicuique diuisae sunt, vel quia suum vnicuique reddunt et bonis bona, malis vero mala impertiantur. Vtrumque indicat HESIODVS, dum de iis narrat, quod mortalibus bonum malumque distribuant, grauemque poenam a scelestis fumant homuncionibus

XVII

Ast manum de tabula. Abrumpendum est filum, cuius tela propediem prolixius est pertexenda. Multa enim adhuc de eiusmodi Numinibus ad sunt dicenda. Restant fabulae de primis legibus, quae a Diis primum sancitae finguntur. Ampliffimus quoque superest ex fabulosa Romanorum theologia campus, quem ne ingredi quidem, multo minus emetiri nobis nunc est integrum, in quo IVSTITIA, AEQVITAS, PAX, CONCORDIA, FIDES, CONSVS, ANGERONA, et si quae sunt alia eiusmodi Numina erunt recensenda. Ea quae hisce
excussi-

XXIV DISSERTATIO PHILOLOGICA

excussimus, sunt coniecturae, quae, nisi rem omnem acu, uti dicere solemus, tetigerint, eamque penitus expedierint, sat nobis est, si a veritate penitus non aberrauerint. Tu igitur, Lector Honorande meditationes nostras aequibonique consule, et crede, vires, non ingenium animi veritatis amantissimi conatum meliora praestandi defuisse

EXPLICITA EST DISSERTATIO

NOBILISSIMO ATQVE HUMANISSIMO
IVSTO ISRAELI BEYERO

S. P. D

P R A E S E S

*H*aud pauca sunt, Nobilissime VIR, quae gaudendi TIBI gratulandi mihi suppeditant materiem. Siue enim hoc doctrinae industriaeque TVAE respiciam specimen, quod publico me praeside exponis constitui, siue splendidissima, quae TIBI ab amplissimo Sapientum ordine nunc parantur, intuear praemia, utrinque largissima mihi subnascitur laetandi Tecum occasio. Et iure quidem meritoque id gaudeo, neque vero solus ego, sed omnes idem mecum faciunt, quotquot Freibergae primum et dein Altenburgi, tandemque in hac omnium elegantiorum litterarum sede, TVAM optimae frugis indolem gnauumque erga litteras norunt studium. Grassari enim via, qua in scholis coeperas, ad virtutis doctrinaeque fastigium heic pergebas; ante annum iamiam, et quod excurrit, e cathedra, qua leges et iura explicantur et defenduntur, sub excellentissimi Rechenbergii nostri praesidio respondentis partibus auspicato desunctus; ut alta virtutis TVAE egregiaeque doctrinae testimonia non commemorem, ne TVAM laederem modestiam animique moderationem. Maeste itaque esto hac TVA virtute, cuius vberimos certo expectare poteris fructus, TIBIque spem fac haud fallacem, fore aliquando, ut publicae rei salus conatibus TVIS mirum in modum crescat et promoueat. Sic vale, remque TVAM age quam felicissime! Scrib. e museo d. XV Cal. Febr. A. R. S. c. 13 l. c. c. XX

P. XVI. l. 6. lege: IVSTI IAM

Leipzig Diss., 1720 K-Z

ULB Halle 3
003 579 45X

f

TA → OL
neu H 22 Stück

VD 13

B.I.G.

Farbkarte #13

338.

60.

1720 29
23

AVSPICIIS
SVMMI NVMINIS
ET CONSENSV
INCLITI SAPIENTVM ORDINIS
NVMINA
JVRECONSULTIS
OLIM SACRA
E
VETERI GENTIVM MEMORIA
EDISSERET
PRAESIDE
M. CHRISTIANO GOTTHOLD
WILISCH
CONCION. VESPERT. AD D. PAVLI
A. ET R.
IVSTVS ISRAEL BEYERVS
FREIBERGENSIS

LIPSIÆ A. D. XIII. CAL. FEBR. A. R. S. cIo 18cc XX

IMPRESSIT IMMAN. TITIVS

59.

1896.

Imman. Titivs